

# -toetssteen-



2021 (1)

**Uitgave van Teken- en Schildervereniging 'de Toets', Zeist  
www.detoets.nl**

**INHOUD**

adv.: De Klop Mode 02  
van de voorzitter 03  
appreciatie-avond 03  
bibliotheek in atelier 04  
Diaghilev 04  
Egypte 07  
vlieg 09  
Johannes Vermeer 12  
strip 15  
programma 16  
vereniging info 18  
adv.: Heger en van den Berg 19

**ILLUSTRATIES**

01 Composite 51, Henk van den Bosch  
03, 04 foto's appreciatie-avond  
05 Leon Bakst, kostuumontwerp Nijinsky als Narcessus  
05 Mir Isskustva, volkskunst N.Rusland 1904  
06 Henri Matisse, De Rode Kamer, 1908  
06 Picasso, Les Noces van Stravinsky, première 1923  
07 Vaslav Nijinsky als negerlaaf, Shéhérazade 1910  
08 mummie Anchhor  
09 Jan Massijs, 1557  
10 werk van Joris Hoefnagel en Jean Monneret  
11 NN, trompe d'oeil / Adraen van de Velde, Zielenvisserij  
12 Florentijn Hofman, 'Zwarte dode vlieg'  
12 Jan Starken en Mark Schotel 'Callifore vornitoria'  
14 Johannes Vermeer, Meisje met parel / Melkmeisje  
16, 20 Henk van den Bosch

de 'toetssteen' verschijnt in de maanden januari, april en september.

38e jaargang nr.1, januari 2021 vormgeving Cees van Es

# De Klop Mode

Een unieke collectie scandinavische mode  
vindt u in hartje Nederland

MARIMEKKO • VUOKKO • ELISABETH KLOK • FINN FASHION • MARGARETA FORSLUND

Slotlaan 127 3701 GA Zeist Tel. 030-6919356

## VOORWOORD

Opnieuw een verlate Toetssteen. In december en januari vrijwel geen kopij ontvangen. Niet verbazend natuurlijk met nog steeds de aanwezigheid van het Covid-virus en een late start van vaccinaties op nog slechts een kleine geselecteerde groep. Dus in de periode van het maken van deze Toetssteen zitten we ook nog in een nieuwe lockdown, waardoor het bezoeken van musea, tentoonstellingen of andere kunstzinnige activiteiten niet mogelijk is; een verklaarbare reden voor het uitblijven van het delen van ervaringen.

Na een oproep aan de 'vaste' schrijvers en hulpen in nood, is er uiteindelijk toch een Toetssteen, mijn laatste. Indien de omslagfoto je aanspreekt, kijk dan eens naar de bijzonder boeiende en inspirerende film via:

[www.rtvutrecht.nl/nieuws/2123749](http://www.rtvutrecht.nl/nieuws/2123749).

Veel leesplezier!

Cees van Es, redactie.

## VAN DE VOORZITTER

We hebben jullie onlangs een document toegestuurd dat ons moet helpen om een mooi nieuw atelier te vinden. Tijdens het maken van dit document, maar zeker toen het af was, realiseerde ik me maar weer eens wat een rijke vereniging we hebben, met een breed palet aan activiteiten. Iets om trots op te zijn!

Ik kijk ernaar uit dat we weer in ons atelier terecht kunnen, samen kunnen schilderen en andere mooie activiteiten kunnen uitvoeren en onze vereniging weer mooi tot bloei kunnen laten komen. Tot die tijd kunnen we volop meedoen aan de digitale ondersteuning die de docenten ons bieden.

We moeten echter nog even geduld hebben. Laten we hopen dat we het virus nu snel onder controle hebben.

Ik wens jullie veel leesplezier met deze Toetssteen, veel schilderplezier thuis, en uiteraard een goede gezondheid. Hopelijk tot snel!

Erie Merkus

## APPRECIATIEAVOND

Vrijdag 11 december 2020, het is koud, regenachtig en guur. En dan ook nog naar de grote zaal van P'Arts in Den

Dolder, omdat we door de coronaregels niet de toegestane 30 leden in ons eigen atelier kunnen ontvangen.

Van de, voor de 30 aangemelde leden verspreid klaargezette stoelen blijft er één leeg.... Mondkapjes mogen af als je blijft zitten.

Mascha Theune heeft zich als vervanger van Hans Pruyt bereid verklaard de avond te begeleiden en neemt voortvarend en welbespraakt de leiding. Het is even zoeken naar de beste verlichting op de ezels in deze als toneel- en gymzaal bedoelde ruimte.

Klaar staat een ruime, interessante collectie schilderijen met een variëteit aan formaten, onderwerpen en uitvoeringen. Deze geven een goed beeld van de veelheid aan belangstelling en inzet van de leden.

Mascha bespreekt, wijst op techniek, kleurgebruik, originaliteit van het onderwerp en harmonie in de uitvoering. Ze wijst op details of gaat in op de verhouding: voorgrond/achtergrond en licht of donker. Veelvuldig vraagt ze naar bedoelingen en motivatie en geeft advies of hints over techniek en uitvoering.



Er is een korte pauze met alleen frisdrank uit pakjes en koek of nootjes.

De belangstelling voor haar commentaar is groot en soms verbreekt spontaan gelach de stilte van de concentratie.

Elk ingezonden werkstuk krijgt de aandacht die het verdient en kleine of grotere schilderijen worden even serieus besproken.



Een waardevolle kunstavond in een onwennige omgeving, waarin Mascha met haar commentaar goed inhoud heeft gegeven aan de verwachtingen van de aanwezigen, waarvoor ze met een welgemeend applaus, hartelijk wordt bedankt.

Martin van der Mey

## **BIBLIOTHEEK IN HET ATELIER**

Al enige jaren hebben we een bibliotheekkast in het atelier, die is opgebouwd uit boeken die we in de loop van de tijd hebben verzameld. Het afgelopen jaar is er door ons flink opgeruimd en zijn alleen die boeken bewaard gebleven die gebruikt worden en geschikt zijn voor onze manier van werken.

Docenten maken regelmatig gebruik van de boeken, maar ze kunnen ook door leden worden geleend.

Neem dan even contact op met de docent en noteer in het blauwe schrift welk boek je geleend hebt en op welke datum. Graag na 3 weken het boek weer terugbrengen.

In de bibliotheek zijn de volgende categorieën te vinden: Cursusboeken met aanwijzingen, hoe je omgaat met technieken als bv. aquarel, acryl, potlood, acryl.

Boeken over stromingen zoals moderne kunst, oude meesters, impressionisten enz.

Boeken over kunstenaars, bv. Klimt, Paul Citroen, van Gogh, Monet etc.

Als je een bestemming zoekt voor kunstboeken, zijn ze bij ons welkom. We zoeken vooral boeken met duidelijke illustraties, die als voorbeeld kunnen dienen tijdens de sessies.

Voor vragen of aanbod van boeken kun je contact opnemen met:

**Anneke van den Dool**, Tel. 030-229 20 93.

Email: [avdd1939@gmail.com](mailto:avdd1939@gmail.com)

**Nelleke Keijner**, Tel. 030-6952866

Email: [nkeijner@gmail.com](mailto:nkeijner@gmail.com)

## **DIAGHILEV**

In de periode dat de musea en de bibliotheken gesloten waren vanwege corona, was het een mooie gelegenheid om weer eens in mijn eigen boekenkast te duiken.

Ik had het boek Vaslav van Arthur Japin al een tijdje in de wachtrij staan en besloot dat nu eindelijk te lezen.

In 2014, het jaar van uitkomst, kreeg het boek veel aandacht en daarbij werd de indruk gewekt, dat het een bijzonder tijdsbeeld van de kunstwereld zou geven.

Het boek van Japin vertelt het verhaal van een buitengewoon getalenteerde Russische danser en choreograaf Vaslav Nijinski (1889-1950), die heel opmerkelijk op het hoogtepunt van zijn carrière abrupt stopt met dansen en publiekelijk optreden. Vanaf dat moment, 19 januari 1919, praat hij ook nooit meer.

Vaslav heeft na zijn stop als danser wel dagboeken bijgehouden, waarin hij zijn motieven om te stoppen uiteenzet. In de roman hoop je, doormiddel van de drie vertellijnen van de personages -zijn knecht, zijn vrouw en zijn gewezen minnaar- meer over Vaslav te weten te komen. Maar na het lezen van het boek weet je niet veel meer over hem, zijn leven en zijn abrupte carrièrestop. Japin schrijft een aardig onderhoudend verhaal, maar de personages, zeker Vaslav zelf, komen niet echt goed uit de verf. Het karakter krijgt niet zoveel diepgang en de denkbeelden van Japin zelf werden m.i. subtiel in het leven van Vaslav ingeschreven/ingevoegd.



Als Japin van plan was om een unieke kijk te geven in de wereld van de kunst, had hij veel beter kunnen kiezen voor een andere persoon uit de vertelling van de roman: Vaslavs impresario en ex-geliefde/minnaar, Sergej Diaghilev. Door Japin wordt hij als een zelfingenomen rancuneuze snob, danser, choreograaf en mecenas neergezet. Nu wordt Sergej Pavlovich Diaghilev (1872-1927) wel vaker ten onrechte als danser, choreograaf en mecenas genoemd, maar hij was niets van dit alles. Hij was tentoonstellingsmaker, uitgever, kunstcriticus en organisator van grote artistieke manifestaties. Een van zijn opmerkelijkste eigenschappen was om kunstenaars, intellectuelen en mecenasen te inspireren tot culturele prestaties, die de grenzen tussen de vakgebieden, nationaliteiten en wereldbeschouwingen overschreden. Dat alles in een Europa waarin kleine en grote conflicten tussen volken broeiden en smeulden.

In het Europa van toen wilde Diaghilev het Westen kennis laten maken met de Russische cultuur als een authentiek onderdeel van de Europese cultuur. Samen met een exclusief clubje jongelui uit de multinationale intellectuele elite van Sint Petersburg had hij een ambitieuze

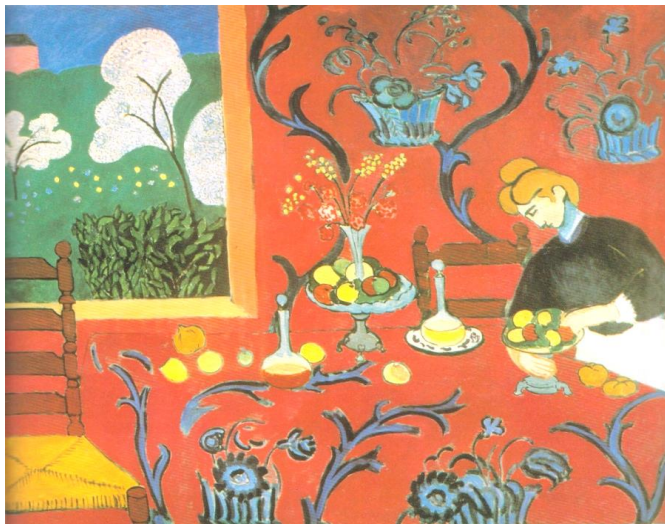
kunstenaarsvereniging opgericht Mir Iskusstva (de wereld van de kunst).



Hij organiseerde tentoonstellingen waar zowel buitenlandse als Russische kunstenaars aan deelnamen. Ter aanvulling op deze tentoonstellingen organiseerde hij ook bijeenkomsten geweid aan kunst-critiek en kunstgeschiedenis, waarvan verslag werd gedaan in het gelijknamige kunsttijdschrift Mir Iskusstva (1898-1904). In 1905, het jaar van de eerste Russische revolutie organiseerde hij een expositie in de culturele hoofdstad Sint Petersburg waar 4000 werken, veelal imposante historische portretten, werden tentoongesteld. Op 6 maart werd deze tentoonstelling door de niemand minder dan de tsaar geopend.

Parijs was in diezelfde jaren de culturele hoofdstad van de westerse beschaving. In het 18de arrondissement, in de vervallen straatjes van Montmartre, werkten een enorm aantal beginnende kunstenaars. Alleen al in atelier Bateau-Lavoir woonden en werkten Picasso, Kees van

Dongen, Juan Gris, Georges Braque, Pierre August Renoir, Paul Cézanne, Mark Jacobs en schrijver Appolinair. Zij exposeerden elk jaar hun eigentijdse werk in het nog nieuwe Grand Palais, in Salon d'Automne, als een reactie op het conservatieve beleid van de officiële academische Parijse Salon. Onder aanvoering van Henri Matisse, de oudste en enige grote schilder van deze groep kunstenaars werd een zaal met werken tentoongesteld, die gekenmerkt werd door heftig kleurgebruik, ruwe verfbehandeling en verwrongen antinaturalistische tekening. In de inleiding bij de catalogus werden zij 'jonge primitieven' genoemd. Deze tentoonstelling van 1905 zou later worden beschouwd als de eerste 'grote gebeurtenis' in de moderne kunst van de twintigste eeuw.



Een jaar later in 1906 hield Diaghilev een overzichtstentoonstelling van Russische kunst, in dezelfde Salon d'Automne in Parijs. Er werd ook een grote verzameling Russische iconen tentoongesteld. Diaghilev probeerde er dezelfde overdadige Petersburgse sfeer tot in details te treffen. Niet alleen werk uit de rijke Russische geschiedenis werd er tentoongesteld. In Parijs kwamen nu voor het westen nog jonge onbekende kunstenaars als Vasily, Larionov, Bakst en Gontcharova in de volle schijnwerpers te staan. In het tsaristische Rusland van voor de oorlog konden kunstenaars gemakkelijk en uitvoerig kennis nemen van de westerse avant-

gardekunst, omdat er ook regelmatig tentoonstellingen van moderne westerse kunst in Moskou en Sint Petersburg werden georganiseerd. Russische kunstenaars waren zodoende op de hoogte van de laatste ontwikkelingen en zo ontstond ook daar een Abstrakte beweging, geleid door het kunstenaarspaar Michail Larionov en Natalia Gontcharova. Diaghilev verbond oost en west, modern en klassiek.

Diaghilev organiseerde ook Russische concerten en dansvoorstellingen in de Parijse Opera. Hij was de oprichter van de Ballets Russes, een vast gezelschap, dat overal in Europa optrad. Het ballet van het gezelschap was in Europa geheel nieuw. De originele decors en kostuums, verrassende muziek en bovenal de goed getrainde dansers sloegen in. Diaghilev zorgde voor veel arbeidsplaatsen en wist daarmee veel kunstenaars in de volle breedte van het gebied aan zich te binden: decorbouwers en ontwerpers Larionova en Gontcharova, schilders Picasso en Matisse, componisten Stravinsky en Debussy. De spanning tussen de schoonheid van de eeuwenoude tradities van het land en de bruisende en esthetische vernieuwingen van zijn eigen ambitieuze kunstenaarsvereniging Mir Iskusstva kon hij samen-

voegen in het programma van zijn Ballets Russes. Het Ballet zou in zijn 20-jarig bestaan een opzienbarend internationaal reisgezelschap gaan vormen.

Oorspronkelijk bestond het grotendeels uit Russische danskunstenaars, maar Diaghilev liet hen samenwerken met talentvolle kunstenaars, die vaak als eerste door hem ontdekt werden. Sergej Diaghilev herkende de moderniteit en gaf het een podium.



In 1911 kwam ook Vaslav Nijinski de titeldrager van het boek van Arthur Japin als vaste getalenteerde danser bij het gezelschap. Hij werd geroemd om zijn prachtige sprongen en zijn esthetische bewegingen. Mannelijke dansers waren tot dan niet veel in het klassieke ballet. De rollen werden meestal door verklede vrouwen gedanst. Vaslav had een buitengewoon mooi lichaam en hij was getraind om op spitzen te dansen, wat geen enkele andere man deed in die tijd. Hij inspireerde daarmee veel kunstenaars. Rond zijn twintigste jaar was Nijinsky een gevierde ster. Na Parijs en de rest van Europa veroverde het gezelschap ook Amerika. Een fameuze rol van Nijinsky was die van Petrosjka in het gelijknamige ballet van Igor Stravinsky. Legendarisch was de gigantische sprong waarmee Nijinski aan het einde van de korte solo 'Spectre de la Rose' de coulissen in sprong. Diaghilev spoorde Nijinsky aan om ook zelf balletten te gaan maken. In 1912 produceerde Nijinsky *Prélude à l'après midi d'un faune* met muziek van Claude Debussy. Vaslav Nijinsky was geliefd, gevierd, beroemd. Hij bevond zich in een gezelschap dat ongekeerde successen behaalde. Er is over deze kunstzinnige periode met ingrijpende vernieuwingen aan het begin van de twintigste eeuw heel veel gepubliceerd. Hier begonnen nieuwe kunststromingen: fauvisten, expressionisten, futurisme, suprematisme, kubisme, primitivisme. Er ontstond een nieuwe manier van kijken naar kunst. Veel kunstenaars uit deze tijd uit Rusland en andere landen van Europa zijn tot op de dag van vandaag een inspirerend voorbeeld voor contemporaine kunstenaars.

Opmerkelijk genoeg ontsloeg Diaghilev Vaslav op staande voet, een jaar na *Prélude à l'après midi d'un faune*. Japin suggereert dat dat was omdat hij trouwde met een danseres uit het gezelschap. Diaghilev zou jaloers geweest zijn en zou wellicht de ondergang van Vaslav hebben willen bewerkstelligen, door hem te straffen voor zijn partnerkeuze. Hoewel er heel veel geschreven is over Diaghilev en zijn 'boys' is dit nooit bewezen. Picasso werkte in dezelfde periode ook samen met Diaghilevs groep. Na de Eerste wereldoorlog in 1918 trouwde hij met Olga Kokhlova, ook een ballerina uit het gezelschap van Diaghilev. Maar helaas, toen Picasso en Igor Stravinsky aan het ballet *Pulcinella* werkten, was Vaslav Nijinsky een jaar daarvoor al abrupt definitief gestopt met dansen en praten.



Na het lezen van de roman van Japin blijven er veel open eindjes in het verhaal. Het boek laat Sergej Diaghilev, maar ook Vaslav Nijinsky niet in hun kunstzinnige waarde. Omdat het boek in 2014 uitkwam was #MeToo nog niet zo'n issue, maar Japin zoekt wel in die richting. Het buitengewoon interessante kunstenaarsmilieu van de Ballets Russes, waarin een geweldig wisselwerking is tussen vernieuwende en ongewoon esthetische prestaties op alle gebieden van de kunst, komt nauwelijks uit de verf.

Coby van der Neut, kunsthistoricus.

## **EGYPTE.**

Zoals de meesten van jullie weten is mijn grote passie de cultuur van Egypte en alles wat daar omheen speelt, o.a

het bestuderen van hiëroglfen, de tempels met hun prachtige reliëfs en schilderijen.

Elk jaar probeer ik weer naar Egypte te gaan om tot de conclusie te komen dat je nooit alles kan zien. Door de corona is het op het ogenblik helaas niet mogelijk te reizen. Op de tv zijn op het ogenblik veel uitzendingen over Egypte, maar de uitzendingen moet ik altijd met een speciale bril bekijken, want veel is oud nieuws en vaak laat men de fantasie de vrije loop en worden visies van een paar egyptologen bekeken.

“Mijn “egyptologenvereniging “zegt altijd, “de waarheid weet niemand; het zijn allemaal theorieën”

Ik ben de oude culturen steeds meer gaan waarderen, omdat ze toch de basis vormen voor de hedendaagse maatschappijen. Helaas wordt er op geschiedenis- en kunstgeschiedenislessen te weinig aandacht besteed aan deze oude culturen. Meestal een paar lessen en dan is het weer klaar. De middeleeuwen en renaissance moeten nog behandeld worden en natuurlijk alle moderne richtingen, met als topper vaak het impressionisme.

Ik ben bij Egypte blijven steken of liever ik ben terug gegaan naar Egypte. Waarom dit verhaal. Ik heb gemerkt bij bijv. de lessen van Leo Dekker, dat men zeer weinig weet over deze oude culturen. Gelukkig is er internet om nog iets te kunnen opzoeken, maar over Egypte blijft het ondanks de vele uitzendingen op tv. bij algemeenheden. Dat er in Egypte bijv. honderd piramiden zijn gevonden is aan weinig mensen bekend. Laat staan dat men weet wat allerlei voorstellingen betekenen.

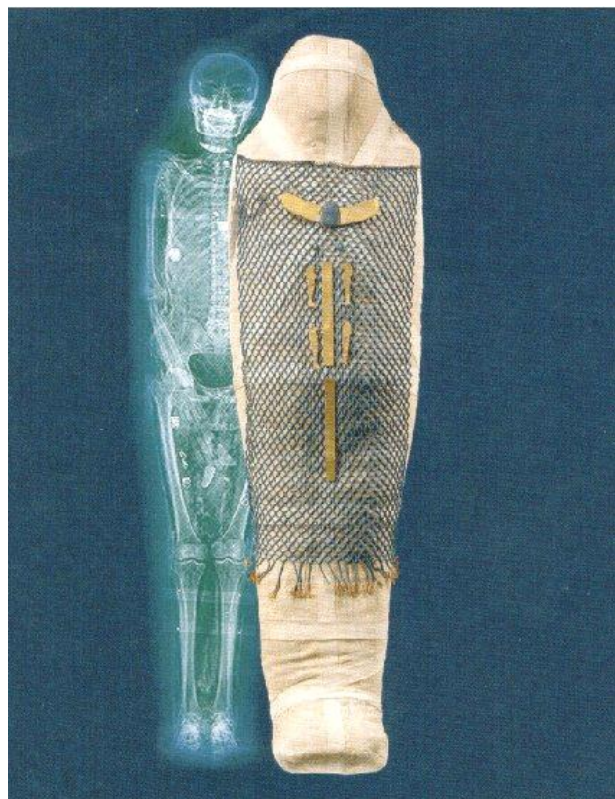
Over mummies doen in films ook allerlei verhalen de ronde , die daardoor een vertekend beeld geven. Dat het om mensen gaat wordt soms vergeten, als je ziet liggen als kunstvoorwerp in musea.

Vroeger heeft men de vreemdste dingen ermee uitgehaald. Ze werden geplunderd omdat men dacht dat ze vol sieraden zaten, ze werden vermalen tot “geneeskrachtig” poeder en als brandstof gebruikt voor treinen. In Amerika is er jarenlang papier van gemaakt. Vaak werden de mummiekisten gestolen om ze her te gebruiken. Een wonder dat er nog mummies zijn overgebleven.

Pas 150 jaar geleden werden ze met meer “eerbied” behandeld. Het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden heeft een van de grootste mummiecollecties ter wereld. Men heeft er 31. Gelukkig zijn de meeste intact en ze

kunnen dat blijven omdat alle mummies nu met CT-scanners zijn onderzocht door het Academisch Medisch Centrum in Amsterdam. Iedereen is zeer blij met deze methode, want de mummies hoeven niet meer uitgewikkeld te worden en men komt zeer veel te weten over bijv. de techniek van het mummificeren, de leeftijd en het geslacht van de mummie en vooral over het leven van de Egyptenaar in zijn tijd. Men komt te weten wat voor ziekten er toen waren, waaraan de man of vrouw is gestorven. Vooral het gebit is erg belangrijk. Hieraan kun je goed zien of de persoon gezond was of niet.

Laten we zo maar eens een mummie onder de loupe nemen. Bijvoorbeeld Anchor, hij kende een goed eetpatroon; at brood, wijn, groente en fruit, vlees en vis.



Het grappige is dat bij veel mummies fraude is gepleegd. Kattenmummies zijn bijvoorbeeld leeg. Menselijk mummies hebben soms vier benen. Kortom in de Oudheid rommelde men ook al..



Iets meer over Anchhor? Hij was priester van de oorlogsgod Montoe in de stad Thebe. Nu heet de plaats Karnak vlakbij Luxor in Midden-Egypte. Helaas is dit complex niet meer te bezoeken, en het is zeer vervallen. Anchhor leefde ongeveer in 650 voor Chr. en was ongeveer 1m70 lang, had een sterk lichaam en geen ingezakte wervels of iets van breuken en men heeft geconstateerd tot dat hij tussen zijn 30<sup>st</sup> en 52<sup>st</sup> levensjaar is gestorven. Dat was in die tijd heel gewoon, want over ziektes was in die tijd weinig bekend. Zijn mummie is bedekt met beschermingsamuletten en over zijn hele borst ligt een kralennet van blauw geglazuurd aardewerk. De kralen symboliseren de sterrenhemel. De sterren waren in die tijd zeer belangrijk. De koningen werden na hun dood sterren aan het firmament. Anchhor ligt in drie sarcofagen, mooi versierd. Hij heeft ze waarschijnlijk zelf uitgezocht, want tijdens hun leven waren ze zeker vaak met de dood bezig, omdat het leven in die tijd maar kort was. Het mooie van de sarcofagen van Anchhor is dat de genealogie van zijn familie erop staat. Zo weten we dat veel familieleden ook priester waren van de Montoe-tempel en dat hij een zuster had die Taawa heette.

Anchhor trouwde binnen zijn eigen priesterfamilie en hij had een groot aantal kinderen. Helaas zijn de sarcofagen van de familieleden verspreid over de hele wereld. Het Brits museum heeft er een en er is er een in San Francisco. De meeste bevinden zich in het Egyptisch museum in Caïro.

Ik zeg helaas, want als je ziet hoe ze daar met de voorwerpen omgaan, dan is het maar gelukkig dat er veel over de wereld verspreid is. Het werk van de priesters bestond hoofdzakelijk uit het uitoefenen van rituelen. De mensen in die tijd waren zeer gelovig en de taak van de priesters was alleen maar het in stand houden van deze rituelen, want als deze stopten zou Egypte vergaan.

Het kwam meestal neer op elke morgen het aankleden van het gouden beeld van Montoe en 's avonds de schrijn waarin het beeld stond dicht te doen.

De priesterkaste had een zeer rustig leven was rijk en had veel vrije tijd om allerlei prettige dingen te doen.

Ik hoop dat de corona crisis gauw opgelost is, mede misschien door de vaccinaties, zodat ik weer naar Egypte kan.

Hans Doortmont.

## VLIEG

De vlieg wordt in onze maatschappij vooral gezien als een plaag, een vervelend en vies beest. We hebben een eindeloze hoeveelheid flauwe moppen over vliegen, die dat illustreert. Zoals: "Ober, er ligt een vlieg in mijn soep! Wat had u dan gewild voor die prijs, dat er een kip in lag?" "Ober, die vlieg in mijn soep, wat betekent dat? Sorry, ik ben maar een ober, geen waarzegger".



Jan Massijs, 1557

Bij het zien van zo'n irritant insect zouden veel mensen willen doen wat Jacob Leisten (1844-1918) zo schitterend schilderde: een man die -met in de linkerhand een krant en een bolle rechterhand- behoedzaam de vlieg probeert te vangen om hem te vermorzelen en plat te slaan. Maar vliegen zijn juist ook nuttig en opruimers. Ze komen in de natuur voor in veel soorten en maten. De middeleeuwse monniken tekenden en kleurden ze al in de randen van gebedenboeken. Vanaf ongeveer de veertiende eeuw zien we ze ook op schilderijen. Gewoon omdat de vlieg er altijd was en net als andere insecten veel voorkwam in het agrarische Nederland van toen.

Pas later gaf een vlieg een symbolische, een iconische betekenis aan de afbeelding. Een kunstwerk met vlieg kreeg een diepere lading. Verbeeldingskracht, fantasie, intuïtie was nodig om dat beeld te begrijpen. Het was alleen voor kenners en ingewijden gelijk duidelijk wat er bedoeld werd. De vlieg was symbool voor de vergankelijkheid, voor de kortstondigheid van het leven.



Joris Hoefnagel, 1591, allegorie op de korthed van het leven

Maar ook symbool voor een van de zintuigen, de tast en op portretten werd het een symbool voor een verklikker (de mol).



Allegorie uit 1742,

een van de vijf zintuigen: de tast.

Na Joris Hoefnagel, die als een van de eerste kunstenaars, in 1591 de vlieg als allegorie op de korthed van het leven tekende, gebruikten veel kunstenaars dit specifieke thema. Dat symbolisme zien we eigenlijk door

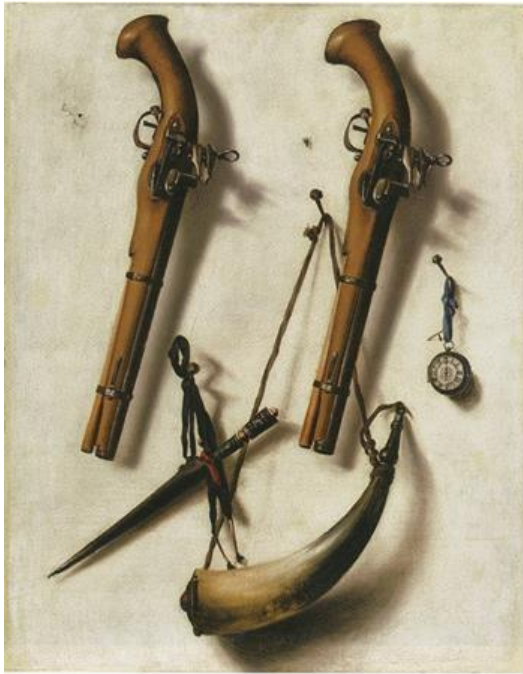
de eeuwen heen steeds terugkomen, met als moderne variant het schilderij *L'ombre des vanités* uit 1993 van Jean Monneret met een vlieg op het voorhoofd van Mona Lisa.



Jean Monneret, 1993, *L'ombre des vanités*.

Er bestaan ook prachtige series van meer dan levens-echte botanische prenten en schilderijen uit de zeventiende eeuw met grote boeketten in prachtige vazen, fruitschalen. Uiteraard met vlieg. Er zijn ook veel keukenscènes en 'vrolijke taferelen' geflankeerd met een vlieg. Momenteel kun je een deel daarvan als behang bestellen bij bouwmarkten en dergelijke en al dan niet in supergroot formaat op je muur plakken. Inclusief de vlieg. Daar kun je ook van genieten zonder dat je je verdiept in dubbele lagen van onderliggende betekenis.

Soms kom je een vlieg tegen in een tromp d'oeil, als bedriegertje, zoals op het miniatuur *Kruisiging en Majestas Domini* uit het *Missale Casanatense*, dat waarschijnlijk rond 1400 voor een Franse bisschop werd vervaardigd of op de rand van het *Portret van een Kartuiser monnik* in 1446 geschilderd door Petrus Christus. Of zoals op dit trompe l'oeil met wapens van een onbekende kunstenaar.



Het kwam ook voor dat een vlieg werd geschilderd zonder dat de functie gelijk duidelijk was. Bijvoorbeeld op De zielenvisserij van Adriaen van de Venne.



Adriaen van de Venne, 1642, De zielenvisserij.

Het schilderij heeft buitengewoon veel invloed gehad tijdens de Reformatie in Nederland. Er is een groot aantal

personen op afgebeeld, die allemaal een duidelijke rol hebben in de geschiedenis. En ineens zie je daar die vlieg geschilderd, zo levensecht, die je zo zou willen wegwapperen. Een trompe l'oeil of toch symbolisch? We weten het niet. Maar hij zit daar niet zomaar, daarvoor heeft het schilderij teveel verhaal in de afbeelding.

De vlieg is een onbetekenend klein insect, maar voor veel kunstenaars om welke reden dan ook, een geliefd item om af te beelden. Als je op de site van het RKD 'vlieg' intikt, krijg je meer dan 900 tags. En zeker niet alleen historische afbeeldingen, ook in de 20<sup>st</sup> en 21<sup>st</sup> eeuw is de vlieg vaak door kunstenaars vereeuwigd. Opvallend zijn Doppelte Betazerfall mit Fliege (1992) die Wolfgang Heller schilderde, een zeer kleurrijke abstracte vlieg geïnspireerd door een natuurkundig experiment. Lutz Friedel schilderde Der Tod und die Fliegen (2010) en Richard Boigeol La Mouche à Superman (2010), een vlieg gekleed als superman. Het schilderij De schaduw werpende vlieg (2012) van Aris Roskam is ook een mooi voorbeeld van modern realisme. Zoek maar eens op.

Vliegen worden tegenwoordig niet alleen maar geschilderd, maar ook in installaties verwerkt. Zo bouwde David Bowen, een kunstenaar en docent aan de Universiteit van Minnesota een installatie waarmee met behulp van vliegen tekeningen worden gemaakt. Bewegingen van een vlieg, die in een kleine doorzichtige kamer zit, worden door sensoren geregistreerd en vervolgens via een ingewikkelde installatie met een metalen armpje -waaraan een tekenstift is bevestigd- op vergrote schaal op een rol papier weergegeven. Wanneer zich in de kamer geen vlieg meer bevindt, draait de papierrol automatisch door in afwachting van de komst van een nieuwe vlieg voor de productie van een nieuw kunstwerk.

Ook als beeldend object wordt de vlieg regelmatig groot neergezet. Tijdens de Mexicaanse Día de los Muertos, de feest- en herdenkingsdag op 1 en 2 november (Allerheiligen en Allerzielen), waarop de Mexicanen hun doden herdenken, dook een enorme, op zijn rug liggende opblaasbare zwarte dode, vlieg op (700 x 550 x 600 centimeter) van de hand van Florentijn Hofman -die we kennen van de rubberen eendjes- in de Mexicaanse stad Querétaro als onderdeel van het kunstfestival.

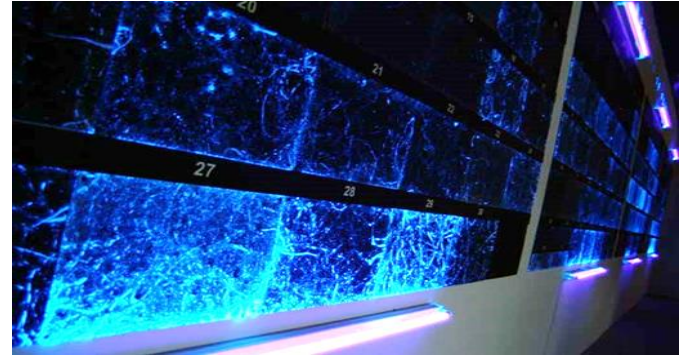


Soms worden echte dode vliegen gebruikt voor de vervaardiging van een kunstwerk. Zo presenteerde Sebastiaan Wegger in 2006 zijn kunstwerken in een galerie in Bielefeld, Duitsland, onder het motto: Die Umwandlung unwirter Fliegen in hochwertige Kunstprodukte. Wat op het eerste gezicht wat onbeholpen, onschuldige getekende voorstellingen leken te zijn, bestonden in werkelijkheid uit opgeprikte dode vliegen.

Het werk van de Zweed Magnus Muhr getuigt van aanmerkelijk meer respect voor vliegen. Hij verzamelt in zijn boek *The Life of Flies* met dode vliegen gemaakte en gefotografeerde zeer humoristische tekeningen. De vliegen kregen menselijke eigenschappen: vliegen in een hardloop- of touwtrekwedstrijd, op een sprinkplank bij een zwembad, tijdens het ophangen van de was, het uitvoeren van een Russisch dansje. Geruststellende gedachte daarbij is dat daarvoor geen vliegen werden gedood. Magnus Muhr verzamelde de dode vliegen op vensterbanken en in lampen.

Op een voor vliegen veel gruwelijker manier werd door het kunstenaarsduo Startel uit Amsterdam, bestaande uit Jan Starcken en Mark Schotel, een schilderij geproduceerd met duizenden blauwe vleesvliegen (*Callifora vomitoria*). Het is geïnspireerd door het korte leven van een vlieg en de banaliteit van zijn bestaan, dat door het kunstenaarsduo nog eens werd bespoedigd en versterkt. De sterke en levenslustige vliegen werden met lok- en kleefstoffen en fluoriderende lampen naar zogenaamde naamborden geleid. Op deze panelen werden na zeven dagen duizenden gestorven vliegen

ieder voorzien van een individuele naam: gered van de anonimiteit, een gedenksteen voor het leven! Dit kunstwerk vond niet overal onverdeelde bijval.



De vlieg wordt regelmatig door kunstenaars verwerkt in zijn/haar oeuvre en de functie kan heel divers zijn. Maar bijna altijd wil hij/zij iets vertellen doormiddel van of met behulp van dat kleine insect. Kijk goed en luister dus, voordat je oordeelt.

Coby van der Neut, kunsthistoricus.

## **JOHANNES VERMEER ( 1632-1675)**

Op het ogenblik zijn er op de televisie weer uitzendingen over "het geheim van de meester". De eerste aflevering ging over het "het melkmeisje", het beroemde schilderij van Johannes Vermeer. Eigenlijk is de titel niet goed, want een melkmeisje was een vrouw, die melk aan huis bezorgde en deze vrouw was natuurlijk de keukenmeid.

Er is nu andere kunstenaar die de kopieën maakt, Lisa Wiersma samen met materiaaldeskundige en wetenschapshistoricus Thijs Hagendijk.

En toevallig heb ik in de coronatijd een ontzettend interessant boek gelezen over Vermeer en zijn milieu, geschreven door John Michael Montias. De Amerikaanse econoom heeft jarenlang archiefonderzoek gedaan in justitieboeken en notariële akten. Het boek gaat maar gedeeltelijk over de schilder Vermeer en zijn familie. Maar het is ook een gedetailleerd verhaal over het leven van veel gewone mensen in het 17<sup>e</sup>-eeuwse Holland. In de tijd van Vermeer woonden er in Delft 2500 mensen. Logisch dat veel mensen elkaar kenden, elkaar opzochten, geld van elkaar leenden, enz. Omdat ze niet zo mobiel waren

als wij tegenwoordig waren ze erg op elkaar aangewezen. Ondanks dat het ongeveer 350 jaar geleden is weten we iets van Vermeer d.m.v. deze notariële stukken en uiteraard via zijn schilderijen. Het leek mij een interessant item voor de Toetssteen. Zeker vanwege de uitzending op de televisie. Museum bezoek gaat niet dus nu maar naar aanleiding van de tv. en het boek. Allereerst toch iets over de schilder zelf.

Wanneer hij precies geboren is, is niet bekend, men weet alleen dat hij in de Nieuwe Kerk in Delft gedoopt is op 31 oktober 1632. Zijn vader Reynier Jansz. (achternamen waren in die tijd nog niet zo erg in zwang) was zijdevever. Later werd hij herbergier van de herberg "Mechelen" aan de Markt in Delft en kunsthandelaar.

Bij wie Vermeer in de leer ging is ook niet bekend. Zijn schilderijen waren groots opgezet, vaak historische gebeurtenissen, want dat stond in die tijd in hoger aanzien, dan bijvoorbeeld landschappen.

In sommige literatuur staat dat hij reizen maakte naar Italië, omdat hij vaak de manier van de Italiaanse schilders gebruikte. Maar het is onwaarschijnlijk dat hij een dergelijke reis kon betalen.

In 1653 trouwde Vermeer, die zelf protestant was, met de katholieke Catharina Bolnes. Dat gaf een rel in het protestante bolwerk Delft. Zijn schoonmoeder Maria Thins, een zeer belangrijke figuur in Vermeer zijn leven, was afkomstig uit een rijke Goudse familie en zorgde er voor dat Vermeer katholiek werd voor hij kon trouwen.

Van Maria Thins weet men dat ze een zeer ongelukkig huwelijk had. Haar man Reynier Bolnes sloeg haar.

In getuigenverklaringen staat dat de burens in het huis van Bolnes regelmatig "woesterij" hoorden. Maria mocht ook niet bij haar zieke zoon Willem komen en Reynier wenste niet meer met zijn vrouw te eten en slapen. En zo staat ergens in een getuigenverklaring dat hij haar na geslagen te hebben, het huis uit gegooid had.

De taal in een dergelijke verklaring is prachtig om te lezen. Het is ongekuiste taal, eigenlijk spreektaal. Zelfs de aristocratische Maria Thins aarzelde niet te zeggen dat haar zoon Willem "snoevend" had beweerd, dat "hij haar zijn gat had laten zien".

Maria Thins was fel tegen het huwelijk van haar dochter met Vermeer. Ze was zelf jaren lang bij de jezuïeten geweest. Ze wilde eerst de "acte van consent" niet tekenen. Er waren natuurlijk ook financiële problemen. De

schilder Gerard Ter Borch, toentertijd de bekendste schilder, die het "verfijnde leven" in de hogere kringen weergaf, moest borg staan voor een schuld die nog uitstond. Door dit gebeuren heeft men zich afgevraagd of Vermeer misschien een leerling van Ter Borch is geweest. Maar de vroege werken van Vermeer zijn heel anders dan die van Ter Borch. Pas later hadden ze een stijl die overeenkomsten had. Maar misschien had Vermeer al vroeg zijn eigen onafhankelijke stijl ontwikkeld en was hij toch bij Ter Borch in de leer. Het huwelijk van Catharina en Johannes Vermeer moest gesloten worden in een schuilkerk, want na de Alteratie was de katholieke leer verboden. Kloosters waren ontruimd, kerken ontdaan van beelden, gebrandschilderde ramen, maar tijdens de tijd van Vermeer was men wat toleranter geworden en werd het oogluikend toegestaan dat er katholieke diensten werden gehouden.

Catharina en Johannes kregen vijftien kinderen, van wie er vier al heel jong stierven. Men weet niet of dit helemaal klopt, want in notariële stukken komen nog wel eens afwijkende getallen voor wat betreft het aantal kinderen. Van de zoon Willem van Maria Thins weten we dat hij net zoals zijn vader gewelddadig was en de zwangere Catharina met een stok bedreigde. Daarna werd hij voor zijn verdere leven opgesloten in een tuchthuis.

Reynier Bolnes werd gearresteerd toen hij een soldaat neerstak en van de grootvader Balthasar Claes Gerrits was bekend dat hij als muntvervalser ook in het tuchthuis belandde. Ik kan mij voorstellen dat Vermeer zich vaak in zijn atelier terug trok en de financiële dingen en familieruzies aan Maria Thins overliet.

In 1653 werd Vermeer lid van het St. Lucasgilde en hij werd zelfs viermaal hoofdman van het gilde. Omdat er geld gebrek was, moest er toch gehandeld worden in schilderijen en met schilderijen. De bakker kreeg schilderijen in bruikleen voor brood. Vermeer maakte ongeveer twee schilderijen per jaar. Vaak werd Vermeer opgetrommeld om te kijken of schilderijen vervalsingen waren. In 1673 stierf een weldoener van Vermeer, een ramp in zijn leven want er moest toch brood op de plank komen. Zijn schoonmoeder Maria Thins was altijd de niet gemakkelijke reddende engel.

In december 1675 overleed Vermeer plotseling en liet hij elf kinderen na, de meesten zelfs nog minderjarig. Er is een lijst bekend waarop al zijn bezittingen staan. Dat is

leuk om te lezen. Je kunt dan zien wat er allemaal in die tijd in een huis aanwezig was. Zijn gezin bleef berooid achter ook al door het rampjaar 1672, toen het land door vier mogendheden werd aangevallen. De kunstmarkt was toen ingezakt en Maria Thins, die landerijen en huizen bezat, ontving minder inkomsten, omdat het land ter verdediging onder water was gezet.



Meisje met de parel. 1665 Misschien Vermeers oudste dochter Maria?

Over het aantal schilderijen dat Vermeer maakte verschillen de meningen, maar men gaat uit van vijfenveertig, waarvan er vierendertig bewaard zijn gebleven. Na zijn dood is zijn werk lang niet gewaardeerd gebleven. Pas aan het eind van 19e eeuw kwam er interesse in zijn werk en waardeerde men zijn relatieve losse stijl. De impressionisten waren in trek omdat ze nu eens niet religieuze of mythologische onderwerpen schilderden en dat deed Vermeer later ook niet meer.

De Franse criticus Bürger die een monografie aan Vermeer wijdde, bracht een jacht op werken van Vermeer op gang. Omdat er toentertijd weinig bekend was van Vermeer, noemde hij hem "De sfinx van Delft". Omdat niet

alle werken van Vermeer gesigneerd waren konden vervalsers zoals Han van Meegeren toeslaan. Misschien kan Geert Jan Jansen nog een kansje wagen.



Het melkmeisje geschilderd rond 1660

Op veel van zijn latere schilderijen staan personen op die dagelijkse dingen doen en het lijkt alsof de schilder ze betraapt heeft. Het licht valt altijd via een venster binnen links op het schilderij. Vreemd is dat hij meestal vrouwen schilderde en al helemaal geen planten of bloemen. Slechts twee schilderijen "gezicht op Delft" en "Het straatje" zijn geen interieurafbeeldingen. De belangrijkste man die hij portretteerde was Antoni van Leeuwenhoek. Later hielp hij de familie na de dood van Vermeer orde in de nalatenschap te brengen. Het is bijna zo goed als zeker, dat hij een camera obscura gebruikte vanwege het feit dat het perspectief feilloos was en dat hij geen hulplijnen gebruikte.

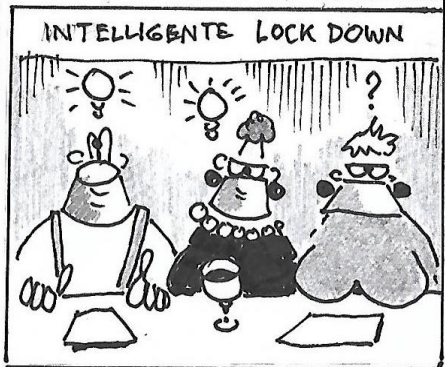
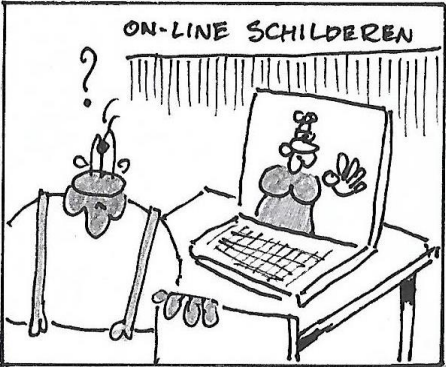
Om een goed beeld te krijgen uit die tijd vond ik de film "Girl with a Pearl Earring" erg goed. Verstilde beelden een beetje romantisch. Alleen stoorde mij de opname van oud Utrecht er door heen, maar ja, veel in Delft is uiteraard veranderd of verdwenen.

Hans Doortmont

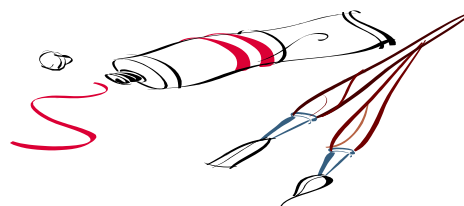


HANS DOORMONT 2020

DR. HENZ. PROD.



# Programma



## Week 05, februari

ma	mi	01	stilleven	ah
di	mi	02	stilleven	mb
di	av	02	stilleven	jk
wo	mo	03	stilleven	wv
wo	mi	03	stilleven	mt
wo	av	03	stilleven	jh
do	mi	04	stilleven	mb/db

## Week 06, februari

ma	mi	08	gekleed model	ah
di	mi	09	gekleed model	mb
di	av	09	gekleed model	jk
wo	mo	10	gekleed model	wv
wo	mi	10	gekleed model	mt
wo	av	10	gekleed model	jh
do	mi	11	gekleed model	mb/db

## Week 07, februari

ma	mi	15	keuze d./eigenwerk	ah
di	mi	16	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	16	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	17	keuze d./eigenwerk	wv
wo	mi	17	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	17	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	18	keuze d./eigenwerk	mb/db

## Week 08, voorjaarsvakantie

## Week 09, maart

ma	mi	01	naaktmodel	ah
di	mi	02	naaktmodel	mb
di	av	02	naaktmodel	jk
wo	mo	03	naaktmodel	wv
wo	mi	03	naaktmodel	mt
wo	av	03	naaktmodel	jh
do	mi	04	naaktmodel	mb/db

## Week 10, maart

ma	mi	08	stilleven	ah
di	mi	09	stilleven	mb
di	av	09	stilleven	jk
wo	mo	10	stilleven	wv
wo	mi	10	stilleven	mt
wo	av	10	stilleven	jh
do	mi	11	stilleven	mb/db

## Week 11, maart

ma	mi	15	gekleed model	ah
di	mi	16	gekleed model	mb
di	av	16	gekleed model	jk
wo	mo	17	gekleed model	wv
wo	mi	17	gekleed model	mt
wo	av	17	gekleed model	jh
do	mi	18	gekleed model	mb/db

## Week 12, maart

ma	mi	22	keuze d./eigenwerk	ah
di	mi	23	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	23	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	24	keuze d./eigenwerk	wv
wo	mi	24	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	24	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	25	keuze d./eigenwerk	mb/db

## Week 13, maart/april

ma	mi	29	naaktmodel	ah
di	mi	30	naaktmodel	mb
di	av	30	naaktmodel	jk
wo	mo	31	naaktmodel	wv
wo	mi	31	naaktmodel	mt
wo	av	31	naaktmodel	jh
do	mi	01	naaktmodel	mb/db

## Week 14, april

ma		05	<b>2<sup>e</sup> Paasdag</b>	
di	mi	06	stilleven	mb
di	av	06	stilleven	jk
wo	mo	07	stilleven	wv
wo	mi	07	stilleven	mt
wo	av	07	stilleven	jh
do	mi	08	stilleven	mb/db

## Week 15, april

ma	mi	12	gekleed model	ah
di	mi	13	gekleed model	mb
di	av	13	gekleed model	jk
wo	mo	14	gekleed model	wv
wo	mi	14	gekleed model	mt
wo	av	14	gekleed model	jh
do	mi	15	gekleed model	mb/db

**Open Atelier:**  
elke dinsdag morgen, maandag- en donderdag avond!



# Programma (vervolg)

## Week 16, april

ma	mi	19	keuze d./eigenwerk	ah
di	mi	20	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	20	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	21	keuze d./eigenwerk	wv
wo	mi	21	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	21	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	22	keuze d./eigenwerk	mb/db

## Week 17, mei

ma	mi	26	naaktmodel	ah
di	mi	27	naaktmodel	mb
di	av	27	naaktmodel	jk
wo	mo	28	naaktmodel	wv
wo	mi	28	naaktmodel	mt
wo	av	28	naaktmodel	jh
do	mi	29	naaktmodel	mb/db

## Week 18, Meivakantie

## Week 19, mei

ma	mi	10	stilleven	ah
di	mi	11	stilleven	mb
di	av	11	stilleven	jk
wo	mo	12	stilleven	wv
wo	mi	12	stilleven	mt
wo	av	12	stilleven	jh
do	mi	13	stilleven	mb/db

## Week 20, mei

ma	mi	17	gekleed model	ah
di	mi	18	gekleed model	mb
di	av	18	gekleed model	jk
wo	mo	19	gekleed model	wv
wo	mi	19	gekleed model	mt
wo	av	19	gekleed model	jh
do	mi	20	gekleed model	mb/db

## Week 21, mei

ma		24	<b>2° Pinksterdag</b>	
di	mi	25	keuze d./eigenwerk	mb
di	av	25	keuze d./eigenwerk	jk
wo	mo	26	keuze d./eigenwerk	wv
wo	mi	27	keuze d./eigenwerk	mt
wo	av	27	keuze d./eigenwerk	jh
do	mi	28	keuze d./eigenwerk	mb/db

## Week 22, mei/juni

ma	mi	31	naaktmodel	ah
di	mi	01	naaktmodel	mb
di	av	01	naaktmodel	jk
wo	mo	02	naaktmodel	wv
wo	mi	02	naaktmodel	mt
wo	av	02	naaktmodel	jh
do	mi	03	naaktmodel	mb/db

## Week 23, juni

ma	mi	07	stilleven	ah
di	mi	08	stilleven	mb
di	av	08	stilleven	jk
wo	mo	09	stilleven	wv
wo	mi	09	stilleven	mt
wo	av	09	stilleven	jh
do	mi	10	stilleven	mb/db

## Week 24 t/m 34, zomervakantie



**Open Atelier:**  
elke dinsdag morgen, maandag- en donderdag avond!

**TEKEN- EN SCHILDER  
VERENIGING  
'DE TOETS'  
www.detoets.nl**

Atelier: Noordweg Noord 149 b,  
3704JG Zeist (toegang via PGGM  
Noordweg Noord 150)  
Tel.: 06 18695480  
IBAN nr.: NL70INGB0003179972  
t.n.v. penningmeester De Toets,  
Zeist.  
(K.v.K.: 40476422)

**LESTIJDEN:**

**'s-morgens 10.00-12.00 uur**  
**'s-middags 14.00-16.00 uur**  
**'s-avonds 20.00-22.00 uur**

Met uw pasje krijgt u korting bij:  
- Heger & v.d. Berg,  
Voorheuvel 76, 3701JG Zeist

**Ledenadministratie:**

Bert Dekker  
Koperslagershoek 15  
3981 SB Bunnik, 030 7371233  
gjdekker@xs4all.nl

**Bestuur:**

**Voorzitter:**

Erie Merkus  
Fröbellaan 34  
3706TH Zeist, 030-6959476  
e.merkus@xs4all.nl

**Secretaris:**

Wim Kemperman  
Noordweg 2  
3704 GM Zeist, 030-6950826  
sbwkmkem@xs4all.nl

**Penningmeester:**

Peter van den Breemer  
Nijenheim 13-32,  
3704VD Zeist, 030-6959118  
pvdbreemer@gmail.com

**Culturele zaken:**

Rina van Kilsdonk,  
Jan Scheplaan 2,  
3705 LJ Zeist, 030-6991374  
rinavankilsdonk782@gmail.com

**Beheer:**

Hans Doortmont,  
Bergweg 47, 3707 AA Zeist,  
030-6923970 / 06 40011879  
hansdoortmont@outlook.com

**Modellenorganisatie:**

Martin van der Mey  
Nepveulaan 68  
3705 LE Zeist 0615107983  
mvandermey@live.nl

**PR commissie:**

Nel Peek-Barnier  
Princes Maximalaan 2  
3708ZV Zeist 030-2751647  
nel.barniernl@gmail.com

**Gastdocenten:**

Jan de Haas, jh  
De Laagt 6,  
3951 KC Maarn, 0615409122  
Jandehaas43@hotmail.com  
www.jandehaas.com

Jil Klappe, jk  
Friedenstr. 15,  
47551 Huisberden Dld,  
0049 1727184907  
jklappe@gmail.com

Margo van Berkum, mb  
Couwenhoven 33-34  
3703 HE Zeist, 0640683204  
margovanberkum@gmail.com

Araz Hama Hussein, ah  
Laan van Vollenhove 977  
3706 EG Zeist, 06 29234826  
arazsivan@hotmail.com

Mascha Teune, mt  
Slotlaan 230-2  
3701GV Zeist, 0644558816  
maschateune@hotmail.com

Willem Vreeswijk, ww  
Bollenhofsestraat 102  
3572VR Utrecht, 0614792433  
halter@planet.nl

**Toetssteen redactie:**

Cees van Es  
Bert Dekker  
Redactieadres:  
ceesvanes@casema.nl

Tip: kijk ook een op [www.detoets.nl](http://www.detoets.nl) (met de hele Toetssteen in kleur!!!) en op [www.facebook.com/detoets/](http://www.facebook.com/detoets/)



HEGER EN VAN DEN BERG  
Sinds 1922 EEN begrip IN ZEIST EN OMSTREKEN

Voorheuvel 76  
Tel: 030 69 30 502 [www.hegerzeist.nl](http://www.hegerzeist.nl)  
Parkeervoorzieningen op 25 meter afstand

**MET SPOED GEZOCHT:  
<ADVERTERENDERS VOOR IN DIT BLAD>  
HELP ONS DIT BLAD MEER LEVENSVATBAARHEID TE GEVEN!  
HET BESTUUR.**

ATELIER:  
Noordweg Noord 149 b  
3704JG Zeist



## PERIODIEK, LAAG BTW TARIEF



Om kennis te maken met de vereniging kan tweemaal zonder verplichting een sessie worden meegemaakt. Afwisselend wordt beoefend: stilleven, gekleed model/portret en naaktmodel.

Enige malen per jaar worden bijeenkomsten gehouden, zoals o.a., kunstavonden, workshops, expositie, etc.

De contributie bedraagt € 245,00 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op IBAN nr. NL70INGB0003179972.

De opzegging van het lidmaatschap dient 1 maand voor het verstrijken hiervan schriftelijk te geschieden.

Algemene informatie: [www.detoets.nl](http://www.detoets.nl)

